

سیستمی دادوهری له ههریمی کوردستانی عیراق

بهراوردکردنی له گهل سیستمی دادوهری نهلمانیای فیدرال و
ههریمهکانیدا

دادوهر دکتور عوسمان یاسین عهلی

judgeosman@yahoo.com

پیشه کی

له م باسه دا دهرباره ی سیستمه می دادوهری له ههریمی کوردستانی عێراق و بهراوردکردنی له گه ل سیستمه می دادوهری ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانیدا ، له میانهای شهش تهوهره دا به م شیوانه ی خوارهوه باسه که مان ده خهینه روو^(۱):

۱- دهروازه

۲- یه که م یاسای دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق

۳- دووم یاسای دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق

۴- یاسای ئەنجومه نی شوورای ههریمی کوردستانی عێراق

۵- سیستمه می دادوهری له ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا

۶- بهراوردکردنی سیستمه می دادوهری له عێراق و ههریمی کوردستان له

گه ل سیستمه می دادوهری له ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا.

(۱) پوخته ی ئەم باسه له لایهن نووسەر له سیمیناریک له رۆژی ۱۳/۹/۲۰۰۹ له هۆلی زانکۆی بۆن له شاری بۆن پیشکه شکرا که له لایهن ناوهندی لیکۆلینه ره ی کوردی NAVEND له ئەلمانیای ریکخرا بوو.

۱- دهروازه

راپهرینی به هاری سالی ۱۹۹۱ که خالیکی وه چهرخینه و چاره نووسساز بوو له میژووی نوپی کوردستانی عێراق، ئەم راپهرینه ههنگاویکی مهزن بوو بۆ ئازادکردنی زۆربهی خاك و خهلكی کوردستان و ده چووون له ژێر دهسهلاتی داپلۆسینهری حکومهتی به عس، ههروهها کهوتنه ژێر چاودێری دهسهلاتی نیوده و له تیهوه و پارێزگاری لیکردنی به پێی بریاری ئەنجومهنی ئاسایشی ژماره ۹۸۸ له ۵ نیسان ۱۹۹۱. که ئەمانهش رینگاخۆشکهه بون بۆ ههلبژاردنی یه کهم په رله مانی کوردستان له ۱۹/۵/۱۹۹۲ و دامهزراندنی یه کهم کابینهی حکومهتی ههریم له کوردستانی عێراق.

سیستەمی دادوهری له ههرێمی کوردستان تاكو راپهرینی به هاری سالی ۱۹۹۱ به شیککی جیانه کراو بوو له سیستەمی دادوهری عێراق که یاسای ژماره (۱۶۰) سالی ۱۹۷۹ یاسای ریکخستنی دادوهری به پێوی ده برد، واته ههروهک چۆن کوردستان به شیوهیه کی گشتی به شیککی جیانه کراو بوو له حکومهتی مه رکهزی عێراقی له رووی کارگیپی و رامیاریهوه به هه مان شیوهش له رووی دادوهریهوه هه ر به شیک بوو له سیستەمی دادوهری عێراقی، ته نانهت لهو سیستەمه به ناو ئۆتۆنۆمییهی که به سی شاری کوردستان هه ولیێر و دهۆک و سلیمانی درابوو به پێی یاسای ئۆتۆنۆمی ژماره ۳۳ ی سالی ۱۹۷۴ ناوچهی ئۆتۆنۆمی سیستەمی دادوهری تایبهت به خۆی بۆ دیارنه کرابوو، به لکو ته نیا سیستەمیکی نامه رکهزی پاشکۆبی کارگیپی سه ربه دهسهلاتی حکومهتی مه رکهزی بۆ دیاری کرابوو، له بهر ته وه ئەم سیستەمه ی ئۆتۆنۆمی که له عێراقدا به سه ر سی شاری کوردستاندا (هه ولیێر و دهۆک و سلیمانی) په پیره وه

کرا ، رهخنه‌ی زۆری ئاراسته‌کراوه^(٢). هه‌رچه‌نده له لایه‌ن یاساناسانی ده‌سه‌لاتی ئه‌و سه‌رده‌م زۆر به‌شان وبالی ئه‌م سیستمه‌مه دا هه‌لگوتراوه^(٣). به‌پێی به‌ندی چواره‌م له یاسای ئۆتۆنۆمی ناوچه‌ی کوردستان ، دادگا‌کان سه‌ربه‌خۆن و هه‌یج ده‌سه‌لاتی دیکه‌یان له سه‌ر نییه‌ جگه له یاسا، دادوهری به‌شیکه‌ی جیانه‌کراویه له پێکهاته‌ی سیستهمی دادوهری کۆماری عێراق. به‌لام به‌پێی به‌ندی دووه‌می یاسای ئاماژه‌بو‌کراو زمانی کوردی زمانی فه‌رمی ناوژه‌ی ئۆتۆنۆمی کوردستانه ، که ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که په‌نا بردنه به‌ردادا‌گا به‌ زمانی کوردی ده‌ییت ، جگه له زمانی عه‌ره‌بی. به‌لام سیستهمی دادوهری به‌شیکه له سیستهمی دادوهری عێراق و به‌شیک نییه له ده‌زگا‌کانی ئۆتۆنۆمی^(٤).

که‌واته به‌ پێی یاسایی ئۆتۆنۆمی ژماره ٣٣ ی سالی ١٩٧٤ دا ته‌نیا نامه‌رکه‌زییه‌کی کارگێری له سی‌ شاری کوردستاندا له ئارادا‌بوو، چونکه به هه‌یج شیوه‌یه‌ک باس له ده‌سه‌لاتی‌کی دادوهری تایبه‌ت به ناوچه‌ی ئۆتۆنۆمی نه‌کرا‌بوو ، به‌لکو ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ی بۆ وه‌زاره‌تی دادی عێراقی به‌جی هه‌یشتبووه ، که ده‌سه‌لاتی دادوهری له عێراقدا به‌رپه‌وه ده‌برد.

له دای راپه‌ڕینی به‌هاری ١٩٩١ و کۆچکردنی یه‌ک ملیۆنه‌ی خه‌لکی کوردستان ، دواتر چوونه ژێر چاودێری نیوده‌وله‌تی هه‌ریمی کوردستان و

(٢) د. محمد عمر مولود ، الفدرالية و إمكانية تطبيقها في العراق ، مؤسسة موكرياني للطباعة و

النشر، اربيل ٢٠٠٠، ص ٢١٢-٢١٦

(٣) د. منذر الشاوي، المسألة القومية والحكم الذاتي في العراق، منشور في كتاب للمؤلف بعنوان

تأملات، بغداد ٢٠٠٣، ص ١٠٦-١٢٢.

(٤) د. سعدون ناجي القشطيني، شرح احكام المرافعات، الجزء الاول، مطبعة المعارف - بغداد، ١٩٧٦،

ص ٨٩.

کشانہ وہی دہسہ لاتی حکومتی بہ عس، ہرورہک چۆن بۆ ماوہیہ کی کہم بۆشایہ کی کارگیڑی لہ ہریم دروست ببو، بہہمان شیوہ بۆشایہ کی دادوہریش دروست بو، بہ لآم ہرورہک چۆن بۆ راپہراندنی کاری رۆژانہی ہاوالاتیان لایہنہ کانی کارگیڑی بہرہ بہرہ کہوتنہ کار، بہشیوہیہ کی کاتیش لہ لایہن دہسہ لاتی سیاسی کوردستانی، کہخوی لہ بہرہی کوردستانی دہنواند، دادگایہ کی بالا بہناوی دادگای شۆرش پیکھینرا بۆ سہیرکردنی تہو کیشانہی کہ بہہوی پچرانی پھیوہندی دادگاکانی ہریم لہ گہل دادگای تہمیزی عیراق دادگا تاسایہ کان نہیاندہتوانی تہو کیشانہ سہیربکن ویہ کلایانکہنہوہ، بہ لآم دواتر دواہی ہلٹژاردنی پهلہمانی کوردستان و دواتریش ہر لہ گہل دروستبوونی کابینہی یہ کہمی حکومتی ہریمی کوردستان پیکھاتنی و ہزارہتی دادی ہریم بہ پپی یاسای ژمارہ (۱۲) سالی ۱۹۹۲ و یاسای دہسہ لاتی دادوہری ہریمی کوردستان ژمارہ (۱۴) لہ سالی ۱۹۹۲ دہسہ لاتی دادوہری لہ ہریمی کوردستان لہ چوارچیوہی تہم و ہزارہتہ ریکخرایہوہ .

۲- یہ کہم یاسای دہسہ لاتی دادوہری ہریمی کوردستانی عیراق

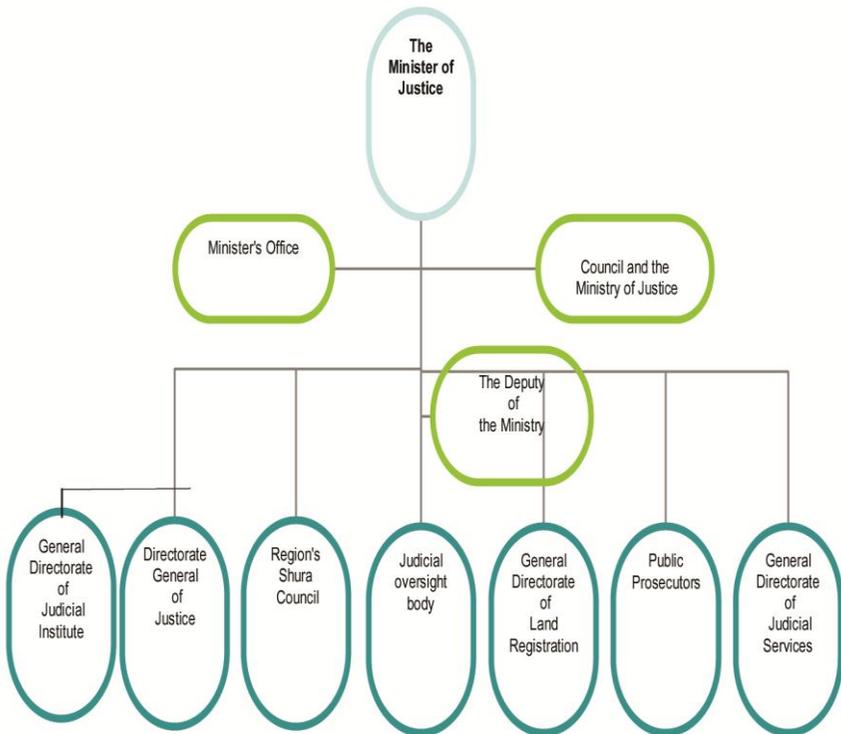
بہ پپی بہندہ کانی (۸ و ۹ و ۱۰ و ۱۱ و ۱۲) یاسای دہسہ لاتی دادوہری ہریم ژمارہ (۱۴) سالی ۱۹۹۲ دادگای تہمیزی ہریمی کوردستان دامہزرینرا، کہ بالاترین دادگای ہریمہ، لہ بہرئوہ تہو کیشانہی کہ لہ دادگای شۆرش دا مابوونہ تہوہ و یہ کلانہ کرابوونہوہ رہوانہی دادگای تہمیزکران بۆ سہیرکردنیان و یہ کلکردنہوہیان .

له راستیدا ئه و قوناغهی دادگای شۆرش له ههریمی کوردستان قوناغیکی کاتی بوو له سیستمی دادوهری ههریمی کوردستان، ته نیا بۆ پرکردنه وهی ئه و بۆشاییه ی دادوهرییه بوو به شیوه یکی کاتی له ههریمدا هاتبوه کایه وه، به لام له گه ل ده رچوونی یه که م یاسای ده سه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان به ژماره ۱۴ سالی ۱۹۹۲ له ۱۲/۲/۱۹۹۲ یه که م ههنگای گرنگی ریکخستنی یاسایانه ی ده سه لاتی دادوهری دهستی پیکرد.

The Ministry of Justice in the Kurdistan Region of Iraq -2009

تہم یاسایہ لہ (۶۷) بہند پیک ہاتبو، کہ تییدا گرنکتین پرنسیپہ نیودہولتہ تہ کانی دادوہری بہرجہ ستہ کرابوو، وہ کو لہم خالانہی خواروہ دہیاختہ ینہروو :

۱- سہربہ خوئی دادگاگان : بہپئی بہندی (۱) ، کہ تییدا ہاتووہ دادگاگان سہربہ خوئن جگہ لہ یاسا ہیچ دہسہ لاتیکی دیکہی بہسہروہ نیہ، ناییت ہیچ دہسہ لاتیکی دہست بختہ ناو کاروبار و سہربہ خوئی دادگاگوارہ کانی، یان دہست دریژی بکاتہ سہر کاروباری دادپہروہری .

۲- حکومہ کان بہناوی خہلک دہردہچن و جیبہ جی دہ کرین. بہندی (۲) .

۳- ولایہی دادگاگان ولایہ کی گشتی یہ و دہتوانن سہیری ہہموو کیشہ و تاوانہ کان بکہن. بہندی (۳) . بہلام لہ بہندی (۴) تہم یاسایہ دا ہاتووہ کہ دادگاگان سہیری تہوکارانہ ناکہن کہ پہیوہستن بہ کارہ کانی سہروہری .

۴- زمانی کوردی زمانی فہریمی دادگاگانہ و دہ کریت و ہرگیر بہ کاربہیتیریت بو تہو کہ سانہی لہ کاتی دادگایکردندا کوردی نازانن. بہندی (۵) .

۵- دانیشتنہ کانی دادگاگان ٹاشکران. بہندی (۶) .

۶- ناییت دادوہر بگوازریتہوہ بو کاریکی دیکہ بہ رہزاسہندی خوئی نہییت. بہندی (۴۸ / یہ کہم / أ) .

۷- سہبارہت بہ پیکہانتی دادگاگان بہپئی تہم یاسایہ، بہ پئی بہندی (۸) دادگاگانی ہریمی کوردستان بہم شیوہیہ پیک دین:-

- دادگای پیدچونہوہ - محکمہ التیمیز .

- دادگای تیہہ لچونہوہ - محکمہ الاستئناف .

- دادگای بہرایی - محکمہ البداءة .

- دادگای باری کہسی - محکمہ الاحوال الشخصیة .

- دادگای تاوانه کان - محکمة الجنایات.

- دادگای کهتن - محکمة الجنح .

- دادگای نیوجه وانان - محکمة الاحداث.

- دادگای کار - محکمة العمل.

- دادگای لیکۆلینهوه - محکمة التحقيق.

دادگای تیهه لچونه وهش به پیی ئەم یاسایه دوو دادگا بوون ، دادگای تیهه لچونه وهی ناوچهی ههولیر که دادگاکانی ههردوو شاری ههولیر و دهۆکی دهگرتسهوه ، دادگای تیهه لچونه وهی ناوچهی کهرکوک دادگاکانی سلیمانی و ناوچه کانی دهووروبهاری شاری کهرکوک کی دهگرتسهوه .

له راستیدا ئە گهر سهیری یه کهم یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان بکهین ، دهبینین ئەم یاسایه دا بو یه که مجار به شیوه یه کی سه به خو له دهسه لاتی حکومه تی مه رکه زی دهسه لاتی دادوهری له ههریمدا ریکخستوه و دادگای ته میز به رزترین پله ی دادگاکانی ههریمه .

ئه م یاسایه دا گرنگترین پرنسیپه کانی دانیشتنی دادگاکان و ولایه ی گشتی دادگاکان بو سه یرکردنی سه رجه م کیشه کان جگه له کیشه نه ی که په یوه ندی به کاره کانی سه روهری ههریمه وه هه یه ، ریکخستوه . ههروه ها به پیی ئەم یاسایه له ههریمی کوردستان دا نه ک سیسته میکی دادوهری سه به خو له سیسته می دادوهری حکومه تی مه رکه زی دامه زیندراوه ، به لکو سیسته میکی تا راده یه ک جیاواز له سیسته می دادوهری مه رکه زی دامه زیندرا . چونکه به پیی یاسای هه موارکرای دووه می یاسای ته نجومه نی شورای دهوله تی عێراق ژماره ۱۰۶ ی سالی ۱۹۸۹ دادگای کارگیپی له عێراق دامه زیندرا بوو ، که به هۆیه وه سیسته می دادوهری به ره و سیسته می جووت دادوهری (نظام القضاء المزوج)

ههنگاوی دهننا، بهلام له ههریمی کوردستان ئەم سیستمه مه پهیرهو نهدهکرا، چونکه له یاسای دهسهلاتی دادوهری ههریم ژماره ۱۴ ی سالی ۱۹۹۲ هاتوه، که دادگاكان ولایه‌ی گشتیان ههیه (بهندی ۳) ، جا له بهر ئەوه له کوردستاندا به پیچدهوانه‌ی حکومه‌تی مه‌رکه‌زی سیستمی تاک دادوهری (نظام القضاء الموحد) پهیرهوده کرا، نهک سیستمی جووت دادوهری. جا له بهر ئەوه‌ی به‌پیی یاسای ژماره ۱۰۶ ی سالی ۱۹۸۹ ته‌نیا ته‌نجومه‌نی به‌رزه‌فتکاری گشتی (مجلس الانضباط العام) و یه‌ک دادگای کارگی‌پ (محكمة القضاء الإداري) دامه‌زیندرا بون که له پایته‌خت له به‌غدا کاره‌کانیان راده‌په‌راند و نه‌دکرا له ههریمی کوردستان دوا‌ی پچرانی په‌یوه‌ندییه‌کان له‌گه‌ل حکومه‌تی مه‌رکه‌زی سوود له‌م دوو ده‌زگایه‌ وه‌ربگیریت.

جاله‌به‌ر ئەوه ده‌کریت بلیین له‌م قۆناغه‌دا پیاده‌کردنی مافی په‌نا بردنه‌به‌ر دادگا له‌لایهن هاولاتیانی کوردستانه‌وه تارا‌ده‌یه‌ک که‌م و کورپی تیدابوو، چونکه به‌شیه‌یه‌کی ته‌واو ئەم مافی په‌نا بردنه‌ به‌ر دادگا په‌یرهو نه‌ده‌کرا، به‌ تاییه‌تی مافی په‌نا بردنی فه‌رمانبه‌ران بو‌ دادگا دژی ئەو بریاره‌ کارگی‌پییانه‌ی که‌ دژی ده‌رده‌چوون. چونکه ههر چند به‌پیی به‌ندی (۳) یاسا ده‌سه‌لاتی دادوهری ژماره ۱۴ ی سالی ۱۹۹۲ دادگاكان و لایه‌ی گشتیان هه‌بووه ، به‌لام له‌لایه‌کی دیکه‌وه‌ش به‌پیی یاسای خزمه‌تی شارستانی ژماره ۲۴ ی سالی ۱۹۶۰ (به‌ندی ۱/۵۹) قه‌ده‌غه‌کرا بو که دادگاكان سه‌یری ئەو کیشانه‌ بکه‌ن که‌ له‌نیوان فه‌رمانبه‌ران و دام و ده‌زگاکانی حکومه‌تدا دروست ده‌بون، به‌لکو ده‌بوایه‌ فه‌رمانبه‌ران بو ئەم مه‌به‌سته‌ په‌نا بو ته‌نجومه‌نی به‌رزه‌فتکاری گشتی به‌هن. له‌ به‌ر ئەوه ده‌بوایه‌ له‌ یه‌که‌م یاسای ده‌سه‌لاتی دادوهری ههریمی کوردستاندا ئەم گرفته‌ چاره‌سه‌ر کرابوایه‌، جا له‌به‌ر ئەوه له‌وانه‌یه‌ که‌ ره‌خنه‌یه‌ک له‌و قۆناغه‌ی

سیستمه می دادوهری ههریمی کوردستان بگیریت ئه و بیته که مافی په نابردنه بهردادگا (حق التقاضی) فه زمانبه ران فه راموشکرا بوو .

خالیکی دیکه له یاسای دهسه لاتی دادوهری ژماره ۱۴ سالی ۱۹۹۲ که جیگای سه رنجه ، ئه وه یه که دهسه لاتی دادوهری جیانه کرده وه له دهسه لاتی جیبه جیکردن ، چونکه به پیی یاسای ئامازه پییکراو دهسه لات به وه زیری داد درابوو که سه ره رشتی و چاودیری سه رجه م دادگا و دادوهره کان و دامه زراوه کانی دیکه ی دهسه لاته دادوهریه کان بکات ، ئه وه ش به پیی به ندی ۵۲ / یه که م / یاسای ئامازه بوکراوو ، که ئه مه ش خالیکی لاوازی ئه و یاسایه بوو ، به لام دواتر له دووم یاسای دهسه لاتی دادوهریدا چاره سه ری ئه م مه سه له یه کرا .

له راستیدا جیانه کردنه وه ی دهسه لاتی دادوهری له دهسه لاتی جیبه جیکردندا له یه که م یاسای دادوهری ههریمی کوردستان نیشانه ی ئه وه بوو که ئه م یاسایه له ژیر کاریگه ری هه مان یاسای ریکخستنی دهسه لاتی دادوهری عیراقی ژماره ۱۶۰ سالی ۱۹۷۹ ده رچوو بوو . چونکه به پیی ئه م یاسایه وه زا ره تی دادی عیراقی و ئه نجومه نی داد دهسه لاتی دادوهری عیراقی به رپوه ده برد ، به لام ئه و ی جیاوازی هه بوو له یاسای ژماره ۱۴ ی سالی ۱۹۹۲ دا له جیاتی زا راوه ی (ریکخستنی دهسه لاتی دادوهری) زا راوه ی (دهسه لاتی دادوهری) به کاره ی ناوه و هه روه ها له جیاتی زا راوه ی (ئه نجومه نی دادی) زا راوه ی (ئه نجومه نی دادوهری) به کاره ی ناوو ، له ئه نجومه نی دادیدا وه زیری داد سه روکایه تی ئه نجومه نه که ی ده کرد ، به لام له ئه نجومه نی دادوهریدا سه روکی دادگای ته میز سه روکایه تی ده کرد (به پیی به ندی (۳۱) له یاسا که دا) ، که ئه مه ش به راستی هه نگاویکی مه زن بوو به ره و سه ره به خو کردنی دهسه لاتی دادوهری له ههریمی کوردستاندا ، که دواتر له یاسای دوومه ی دهسه لاتی دادوهری به ته واوی دهسه لاتی دادوهری سه ره به خو یی خو ی له دهسه لاتی جیبه جی کردن به ده سه ت هیتنا .

لیڤه دا جیڤگای خۆیه تی ئاماژه به هه لسه نگاندنیککی نیۆده و له تی بکه یین بۆ ئه و قوناغهی که ههریمی کوردستان پێیدا تیپه پریوه، له لیڤکۆلینه و یه کی پرۆژهی په ره پێدانی یاسا له عێراقدا ILDP- که له لایه ن سه ندیکای پارێزه رانی ئه مه ریکا ئه نجامدراوه ABA- سه باره ت به ریفۆرمی دادوهری ههریمی کوردستان له ماوه ی ساڵانی ۱۹۹۲-۲۰۰۳ دا هاتووه: گه شه کردنی سه ره به خۆیی قه زای کوردی له به غدا له ماوه ی ۱۹۹۲ تا کو ۲۰۰۳ ده ستکه وتیکی سه خت و نا ئاسایی بوو، سه ره به خۆیی کورد له و ماوه یه دا به حوکمی واقع بوو، کارێکی ئاسان نه بوو که رسته و توانا پێویستییه کان بۆ دامه زراندنی کاری حوکمه ت و ده زگای دادوهری سه ره به خۆ به ده ست به یندریت. توانای کوردستان له و ماوه یه دژوا ره دا بۆ په ره پێدانی دادگا کانی به شیوه یه کی سه ره به خۆ له ده سه لاتی به غدا دا، سه رچاوه یه کی شانازی پیکردنه به نسبه ت زۆربه ی کۆمه لگای یاسایی^(۵).

۳- دووم یاسای ده سه لاتی دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق

له ریکه وتی ۳/۱۰/۲۰۰۷ دووم یاسای ده سه لاتی دادوهری له ههریمی کوردستانی عێراق ده رچوو به ژماره ۲۳ ی ساڵی ۲۰۰۷، ئه م یاسایه به یاسایه کی وه رچه رخیته ر داده ندریت، له به ر ته وی گرنکترین پرئسیپی ئه م یاسایه بریتییه له جیا کردنه وه ی ده سه لاتی دادوهری له ده سه لاتی جیبه جیکردن-

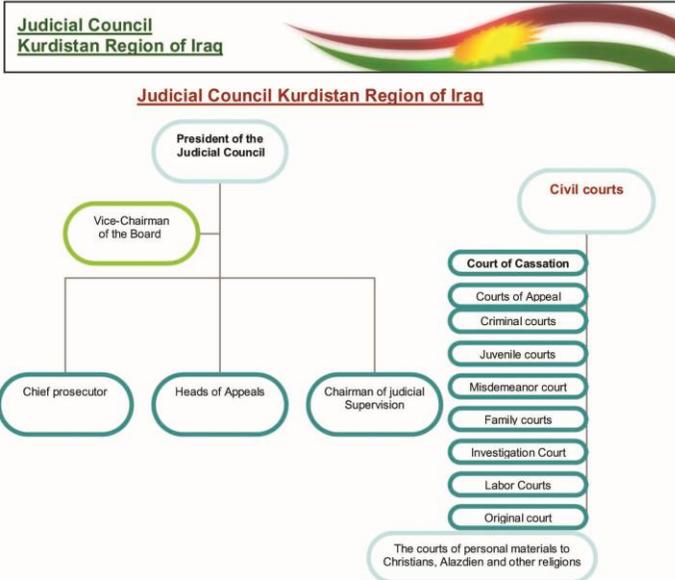
(۵) مشروع تطوير القانون في العراق ILDP، مؤثر الإصلاح القضائي للعراق-ملحق كردستان تشرین الاول-اکتوبر ۲۰۰۶، واشنطن دي سي ۲۰۰۶، ص ۲۵.

وهزارهتی داد- و دامهزاندنی دهسه لاتیکی سه ره به خۆی دادوهری به نیوهی ئه نجومه نی دادوهری ، که ههرچه نده ئه نجومه نیك به م ناوه له یاسای پیشوودا هه بوو ، به لام ئه وه دهسه لاتهی پی نه درابوو که له م یاسایه نوویه دا پیی درا .
ده کریت گرنکترین ئه و بنه ما کشتیانه ی که له م یاسایه نوویه دا هاتوون به م شیوانه ی خواره وه باسیان لیوه بکریت :

۱- سه ره به خۆبوونی دهسه لاتتی دادوهری و جیاپوونه وه ی له دهسه لاتتی جیبه جیکردن و بوونی بو دجه یه کی تایبه ت به خۆی (ههر دوو به ندی دووهم ، چواره م) .

۲- دادگاگان دهسه لاتیان به سه ر هه موو که سیکی سروشتی و مه عنه ویدا هه یه و تا ده گاته حکومه تیش و تایبه تمه نده به یه کلاکردنه وه ی هه موو کیشه و تاوانه کان (به ندی پینجه م) .

۳- زمانی کوردی زمانی دادگاگانه و ده شی له کاتی پیویستدا زمانی عه ره بی به کاربی (به ندی شه شه م) .

- ٤- دانیشتنی دادگاگان ئاشکران و ته‌نیا نه‌گهر دادگا بریار بدات به نه‌ینی بی‌ت له‌پیناو ره‌چاوکردنی ره‌وش و نیزامی گشتی و ریزگرتن له‌ خیزان به‌مه‌رجیک بریاری حکومدان له‌ دانیشتنیکی ئاشکرادا بی‌ت (به‌ندی هه‌وته‌م) .
- ٥- پیکه‌ینانی چوار دادگای تیه‌ه‌له‌چونه‌وه‌ی ناوچه‌کانی هه‌ولیر و ده‌وک و سلیمانی و که‌رکوک (به‌ندی چواره‌م) هه‌روه‌ها ئامازه‌کردن به‌ پیکینانی دادگاگانی ماده‌کانی که‌سایه‌تی بۆ مه‌سیحیه‌کان و ئیزیدیه‌کان و ئاینه‌کاتی دیکه (به‌ندی نویه‌م /برگه‌ی ده‌یه‌م) .
- ٦- نه‌گواستنه‌وه‌ی دادوهر بۆ کاریکی ناداوهری ته‌نیا نه‌گهر به‌ ره‌زامه‌ندی خۆی نه‌بی‌ت (به‌ندی په‌نجایه‌که‌م) .

٧- قهدهغه کردنی ئیشکردنی دادوهر له کاری حزبی، قهدهغه کردنی خو پالوتنی بو ههلبژاردنی نیشتمانی یان دهسته کانی خو جیبیه تی یان ریکخراوی سیاسی مه گهر له دوا ی ئه وهی دادوهره که دهسته له کار بکشیتیه وه (بهندی په نجا و دوو / برگه ی دووهم) .

٨- قهدهغه کردنی به شداریکردنی دادوهر له دهسته یه کی دادوهری که په یوهندی زاویه تی یا خزمایه تییان تا ده گاته پله ی چواره م له نیوانیاندا هه بیته، ههروه ها قهدهغه کردنی ئه وهی دادوهریک سه ییری تانه گرتن له حوکمیک بکات که دادوهریکی دی ده ری چواندیته و په یوهندی باسکراوی له گه لدا هه بیته (بهندی په نجا و سی) .

به م جوړه ده بینین ئه م یاسایه ده سه لاتی دادوهری ههریمی کوردستان گرنکترین پرنسپیه کانی زه مانه تی دادوهری تیدا به دی ده کریت، ههروه ها له م یاسا نو ییه دا به پیچه وانیه یاسای ژماره ١٤ ی سالی ١٩٩٢ باس له وه نه نه کراوه که دادگا کان سه ییری ئه و کیشانه ناکهن که په یوهستن به کاره کانی سهروه ری (اعمال السیاده)، به لکو باس له وه کراوه که دادگا کان ولایه ی گشتییان هه یه (بهندی پینجه م) . به لآم ئه م خاله له یاسای ئه نجومه نی شورا ی ههریم کوردستانی عێراق ژماره ١٤ ی سالی ٢٠٠٨ باسی لینه کراوه و له بهر په یوهستی قهزای کارگیری به و کیشانه ی که دام و ده زگا کانی ههریم تیییدا لایه نن.

له راستیدا ئه م یاسایه نو ییه (یاسای ژماره ٢٣ ی سالی ٢٠٠٧) ئه گرچی ده سه لاتیکی دادوهری سه ربه خو ی دامه زران د، به لآم سیسته می تاک دادوهری (نظام القضاء الموحد) له ههریمی کوردستاندا نه گوړی، چونکه به پپی ئه م یاسایه سیسته می دادوهری له ههریمدا هه ر سیسته می تاک دادوهری مایه وه، به لآم له دوا ی ده رچوونی یاسای ژماره ١٤ سالی ٢٠٠٨ یاسای ئه نجومه نی

شوړای ههریمی کوردستانی عێراق سیستمه می دادوهری له ههریمدا بهرهو سیستمه می جووت دادوهری ههنگاوی نا.

٤- یاسای نه نجومه نی شوړای ههریمی کوردستانی عێراق

له ههردوو پرژژهی دهستووری ههریمی کوردستان سالی ٢٠٠٦ و سالی ٢٠٠٩ باس له دامهزاندنی نه نجومه نی شوړای ههریمی کوردستان کرابوو وه کو دهزگایه که به کاروباری قهزای کارگیری ههلبستیت، بهلام نه وه بوو یاسای ژماره ١٤ سالی ٢٠٠٨ یاسای نه نجومه نی شوړای ههریمی کوردستان عێراق له ٢٠/١٠/٢٠٠٨ درچوو نه مهبهستهی هینایه دی. له بهندی شهشه می نه م یاسایه دا هاتوو: نه نجومه نی شوړای ههریمی کوردستان تایبه تمه ند ده بیته به تهقنن و راده برین و راوژی پیکردن له کاروباره یاسایی و دادوهری کارگیری له ههریمدا. له رووی کارگیری هه وه نه و نه نجومه نه سه ره به وه زاره تی داده (بهندی دووه م) دادگای کارگیری له ههریمی کوردستاندا به پپی یاسای نامازه بوکراو که له بهندی ١٣ دا هاتوو تایبه تمه ند ده بیته به و تایبه تکارانه ی خواره وه:

١- سه یرکردنی دروستی نه و فه رمان و برپاره کارگیریانه ی که له فه رمان به ران و دهسته کان له فه رمانگه کانی ههریم درده چن.

٢- یه کلاکردنه وه ی تانوته تایبه تیه کان به هه لبژاردنی دهسته خو جیبیه کان.

٣- داواکانی ره گه زنامه.

٤- داواکانی قه ربوو کردنه وه له و زیانانه ی که له نه نجامی درچوونی برپاره کارگیری هه کان به نایاسایی دروست ده بن.

5- تانوت دان له بریاره کۆتاییه کان، که له لایه نه کارگێڕیه کانه وه درده چن له باره ی کێشه کانی باج و ره سم .
بریاره ی دادگای کارگێڕی له لایه ن دهسته ی گشتی له ئه نجومه نی شوورای ههریمی کوردستان له ماوه ی (30) سی رۆژدا له رۆژی دووه می پی راگه یاندنی پیداپوونه وه ی له سه ر ده کریت و بریاره ی دهسته ی گشتی بریاره ی بپه ره (به ندی چواره م).

سه باره ت به بوونی ناکۆکی له تایبه تکاری له نیوان دادگای کارگێڕی و دادگای ئاسایی له لایه ن دهسته یه که وه ئه و ناکۆکیه یه کلاده کریته وه که له شه ش ئه ندام پیکدیت، سی ئه ندامیان له ئه ندامانی دادگای پیداپوونه ون و سی ئه ندامی دیکه ش له ئه ندامانی ئه نجومه نی شوورای ههریم. دهسته که ش به سه رۆکایه تی سه رۆکی دادگای پیداپوونه وه ده بیت (به ندی پاژده م) . ههروه ها دادگای کارگێڕی تایبه تمه ندی نییه به سه یرکردنی ئه و کێشانه ی په یوه ستن به کاره کانی سهروه ری و دهسته لاته کانی سه رۆکی ههریم، که له به ندی ده یه م له یاسایی سه رۆکایه تی ههریم ژماره (1) ی سالی 2005 داهاتوون .
ههروه ها دادگای کارگێڕی سه یری ئه و بریاره کارگێڕیانه ش ناکات که یاسا ریگای تانوت لیدانی بو داناه (به ندی شازده م) .

ئه م یاسایه هه رچه ند نه یه توانیوه سیسته می جووت دادوهری به ته واوی له ههریمی کوردستاندا دابه زرینیت، چونکه دادگای کارگێڕی به پپی ئه م یاسایه سه یری گریبه سه ته کارگێڕیه کان و کاره ماددییه کانی ده سه لاتی کارگێڕی

ناکات، که له ولاتانی خاوهن دادگای کارگیری تهواو، وه کو فهرنسا و ئەلمانیای و میسر و لبنان هتد...، که دادگای کارگیری ئەو جوړه تاییه تکارنه‌ی هه‌یه^(٦). به‌لام له‌گه‌ل ئەوه‌شدا ده‌رچوونی یاسای ژماره ١٤ سالی ٢٠٠٨ هه‌نگاوێکی گرنکه بو پهره‌پیدان و گه‌شه‌کردنی و گرنکی دان به‌مافی په‌نابردنه‌به‌ر دادگا، له‌به‌ر ئەوه‌ی هه‌رچه‌نده‌ پێش ده‌رچوونی ئەم یاسایه‌ دادگاگان لایه‌ی گشتییان هه‌بووه‌ بو سه‌یرکردنی هه‌موو کیشه‌کان، به‌لام له‌راستی دا بوونی دادگایه‌کی تاییه‌تمه‌ند به‌ کیشه‌ کارگیریه‌کان زیاتر پهره‌ به‌ کاملبوونی سیسته‌می دادوهری له‌ هه‌ریمی کوردستان ده‌دات له‌پیناو مسۆگه‌رکردنی مافی په‌نابردنه‌ به‌ر دادگا به‌شپۆه‌یه‌کی گونجاو و رێک و پێک له‌به‌ر ئەوه‌ی دا‌پینکردنی مافی په‌نابردنه‌ به‌ر دادگا به‌شپۆه‌یه‌کی ته‌واو و گونجاو ده‌سته‌به‌رکردنی مافیکی گرنکی ده‌ستووریه‌ له‌ هه‌ریمی کوردستاندا .

٥- سیسته‌می دادوهری له‌ ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا.

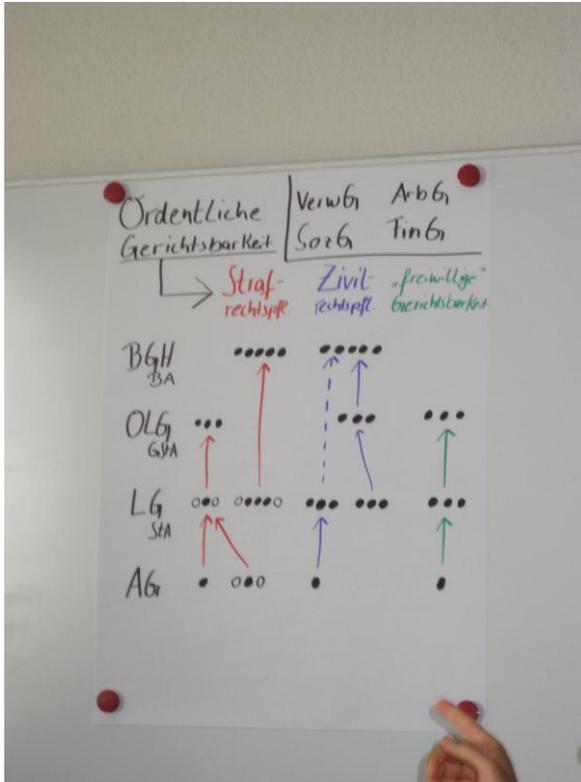
ئه‌گه‌ر له‌ رووی بوونی دادگای تاییه‌تمه‌ند به‌ کیشه‌ کارگیریه‌کان سه‌یری سیسته‌می دادوهری له‌ ئەلمانیای فیدرالدا بکه‌ین، ئەوه‌ ده‌بینین سیسته‌میکی جووت دادوهریه‌، چونکه‌ دادگای کارگیری تاییه‌تمه‌ند له‌ولاتی ئەلمانیای هه‌ریمه‌کانیدا هه‌ن، هه‌ر له‌ دادگای کارگیری تاوه‌کو دادگای بالائی کارگیری هه‌ریم و دادگای بالائی کارگیری فیدرال.

(٦) بز زانیاری له‌م باره‌یه‌وه‌ پروانه: د. سلیمان محمد الطماوی، القضاء الإداري، الكتاب الاول، دار الفكر العربي، ١٩٩٦، صص ٣٧-٢٧٠، د. فاطمه‌ السويسي، المنازعات الإدارية، المؤسسة الحديشة للكتاب طرابلس-لبنان ٢٠٠٤، ص ٢٩.

بهلام ته گهر له رووی په یوهندی سیستمه می دادوهری ههریمه کان له گهل سیستمه می دادوهری حکومه تی فیدرال سهیری سیستمه می دادوهری ولاتی ئهلمانیای فیدرال بکهین، دهبینن سیستمه میکی یه کگرتووی دادوهری ههیه وه کو هه ندیک ولاتانی فیدرالی وه کو به لیک و ئیسپانیا^(٧).

به پیتی ئه و سیستمه مه (سیستمه میکی یه کگرتووی دادوهری) شیویه کی پله به پله یی دادگاکان له نیوان ههریمه کان و دهولته تی فیدرال له ئارادان، واته دادگاکان له ولاته فیدراله دا یه کگرتوون و له گهل یه کتردا په یوه ندادان، دادگاکان به شیویه کی ستونی له دادگا سه ره تاییه کان به ره و دادگا بالاکانی ههریم و دادگا بالاکانی فیدال دامه زراون . ته مه ش پیچه وانهی سیستمه می دادوهری هه ندیک ولاتانی دیکه ی وه کو ولایه ته یه کگرتتوه کانی ته مه ریکا و ههروه ها سیستمه می دادوهری عیرا قی فیدرالی ش، که دادگاکانی ههریمه کان به دادگاکانی دهولته تی فیدرال نه به ستراوه نه ته وه، له بهر ئه وه له م رووه وه به م جوړه سیستمه می دادوهری ده گوتریت سیستمه می دادوهری فیدرالی دووانه .

(٧) عبدالرحمان سلیمان زیباری، السلطة القضائية في النظام الفدرالي العراقي، اطروحة دكتوراه، كلية القانون والسياسة بجامعة صلاح الدين ٢٠٠٨، ص ١١٥.

ہندیک لہ یاسانسان باس لہوہ دہکن کہ ٹہمانیای فیدرال دہولہ تیکی قہزاییہ (دولتہ قضائیة) ^(۸)، چونکہ ہہردوو دہسہ لاتی یاسادانان و جیبہ جیکردن دہچنہ ژیر چاودییری دہسہ لاتی سییہم، کہ دہسہ لاتی دادوہرییہ۔ لہ راستیدا سیستہمی دادوہری لہ ٹہمانیای فیدرالدا لہ سی جؤر دادگای سہرہ کی پیکدیت، کہ بہم شیوہین ^(۹):-

(۸) د. حسن السید بسیونی، دور القچاو فی المنازعہ الإدیاریہ، عالم الکتب، القاہرہ، دون سنہ نشر، ص ۷۴.

(۹) سود لہم بابہ تانہی خواہوہ بہ زمانی ٹینگلیزی لہ سائیٹی ٹہ لکترونی و ہرگیراہ:

جۆری یه کهم: دادگا ئاساییه کان

ئهم جۆره دادگایانه کۆنترین جۆری دادگاکانن له ئە ئمانیادا که ههر له سهردهمی دیرینی هوهیزولرنی Hohenzollerns له ئارادابونه تا کو ئیستا گۆرانکارییه کی وایان به سهردانه هاتوه، ئهم دادگا ئاساییانه تاییه ته نندن به کیشه کانی شارستانی و بازرگانی و زهوی وزار و کیشه سزاییه کان (پروانه: عبدالرحمان سلیمان زیباری، سهراوهی پیشوو، ل ۱۱۶). ئهم دادگایانه له چوار ئاست دان، بهم شیوهیه:

۱. دادگایانی بهرایی (ناوه خو- لۆکال)

۲. دادگای ههریمه کان

۳. دادگایانی تییه له چونه وه

۴. دادگای فیدرالی بو دادپهروهری که بنکه کهی له شاری کارلس روهیه .

جۆری دووهم: دادگا تاییه ته ندییه کان، ئهم دادگایانه ش چوار جۆرن:

1- Justice System of North Rhine-Westphalia

http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/justice_system_nrw/index.php

2- Judiciary of Germany from Wikipedia, the free encyclopedia.

"http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany"

Categories: [Judicial system of Germany](#)

3- Federal Administrative Court of Germany

http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_law

4- German Law in English.

<http://www.iuscomp.org/gla/literature/daad93/daad93-55.htm>

۱- دادگاکانی کارگیپری،

یہ کلاکردنہوی کیٹشہ کارگیپریہ کان واتہ ہەر کیٹشہ یهك دهوسه لاتی کارگیپری تییدا لایه ن بیت. ئەم دادگایانه له سی ئاست پینکدین:

ئاستی یه كه م، دادگاکارگیپریه کان (بهراییه کان).

ئاستی دووهم، دادگای کارگیپری بالای هه ریمه کان (تیهه لچونه وه).

ئاستی دووهم، دادگای کارگیپری فیدرالی، که باره گاکه ی له شاری بهرلینه.

۲- دادگاکانی کار،

ئەو دادگایانه تاییه تمه نندن به کیٹشہ کانی کار، که له نیوان کرێکاران وخواه نکاره کاندا رووده هه ن. ئەم دادگایانه ش له سی ئاستدان:

ئاستی یه كه م، دادگاکانی کار پله یهك.

ئاستی دووهم، دادگاکانی کاری بالای هه ریمه کان (تیهه لچونه وه).

ئاستی دووهم، داگای کاری فیدرالی.

۳- دادگاکانی دارایی،

ئەم دادگایانه تاییه تمه نندن به کیٹشہ کانی باج و مه سه له داراییه کان که په یوهستن به هاولاتییان و دهسه لاتی دارایی، ئەم دادگایانه له دوو ئاست پینکدین:

ئاستی یه كه م، دادگاکانی دارایی پله یهك.

ئاستی دووهم، دادگاکانی دارایی فیدرالی، که باره گاکه ی له میونخه.

۴- دادگاکانی کۆمه لایه تی.

ئەم دادگایانه تاییه تمه نندن به کیٹشہ کانی خیزان و بیمه ی کۆمه لایه تی و موچه ی خانه نشینی و خزمه تگوزاری ته ندروستی. ئەم دادگایانه ش له سی ئاستدان:

Bund

Verwaltungsgerichtsbarkeit	Finanzgerichtsbarkeit	Sozialgerichtsbarkeit	Ordentliche Gerichtsbarkeit	Arbeitsgerichtsbarkeit	Staatsanwaltschaft	Justizvollzug
Bundesverwaltungsgericht	Bundesfinanzhof	Bundessozialgericht	Bundesgerichtshof	Bundesarbeitsgericht	Generalbundesanwalt	
Bundesverfassungsgericht						

Land *

Nordrhein-Westfalen

Verfassungsgerichtshof für das Land RW **		Justizministerium Zuständige oberste Landesbehörde					
Oberverwaltungsgericht	Finanzgericht (3***)	Landessozialgericht	Oberlandesgericht (3)	Landesarbeitsgericht (3)	Generalstaatsanwaltschaft (3)	Justizvollzugsanstalt (37)	Jugendanstalt (6)
Verwaltungsgericht (7)		Sozialgericht (8)	Landgericht (19)	Arbeitsgericht (30)	Staatsanwaltschaft (19)		
			Amtsgericht (130)				

* ohne Darstellung der Aus- und Fortbildungseinrichtungen

** Der Verfassungsgerichtshof für das Land Nordrhein-Westfalen hat den Rang einer obersten Landesbehörde.

Im stehen die Geschäftseinrichtungen des Oberverwaltungsgerichts zur Verfügung

*** Die Zahlen in Klammern geben die Zahl der Gerichte, Staatsanwaltschaften und Anstalten an.

ئاستی یه کهم، دادگاگانی کۆمه لایه تی پله یهك.
ئاستی دووهم، دادگاگانی کۆمه لایه تی بالا ئی ههریمه کان (تییهه لچونه وه)
ئاستی سییه م، دادگاگانی کۆمه لایه تی فیدرالی، که باره گاکه ی له شاری
کاسیله .

جوۆری سییه م: دادگاگانی دهستووری، دوو جوۆر دادگای دهستووری له
ئهلمانیای فیدرالدا ههن ، که بریتین له دادگانی دهستووری ههریمه کان و دادگای
دهستووری فیدرالی . له ههریکمه کاندادا دادگانی دهستووری سهیری
دهستووری یاساگانی ههریمه کان ده کهن، دادگای دهستووری فیدرالی ش که
بهرزترین دهسه لاتی دادوهریه له ئهلمانیای فیدرالدا سهیری دهستووری یاساگانی
دهسه لاتی فیدرال دهکات.

٦- بهراوردکردنی سیسته می دادوهری له عێراق و ههریمی کوردستان له گه ل سیسته می دادوهری له ئهلمانیای فیدرال و ههریمه کانیدا .

دهتوانین به شیوه یه کی گشتی له م چه نده خاله ی خواره وده ا سیسته می دادوهری
عێراقی و ههریمی کوردستان له گه ل سیسته می دادوهری له ولاتی ئهلمانیای
فیدرال و ههریمه کانیدا بهراورد بکه ین:

یه کهم: سیسته می دادوهری ئهلمانیای فیدرال به م شیوه یه پیکدیت:

١- دادگای دهستووری فیدرال و دادگاگانی دهستووری ههریمه کان که
تاییه ته نندن به دهستووری یاساگان.

۲- دادگا ئاساییه کان که تاییه تمهندن به کیشه شارستانی و سزایی بیه کان.
۳- دادگاکانی کۆمه لایه تی که تاییه تن به کیشه کۆمه لایه تی بیه کان و خیزان .

۴- دادگاکانی دارایی تاییه تمهندن به کیشه ی باج و رسومات.
۵- دادگاکانی کارگیری که تاییه تن به کیشه کانی نیوان دامه زراوه کانی دهوڵهت و خه لک.

له سهروهی ههریه ک له م جوړه دادگیانه (دادگای ئاساییه کان و دادگای کۆمه لایه تی بیه کان و دادگاکانی کارگیری) دوو پله ی دیکه ی دادوهری ههن ، که به پله ی دووه می ته م دادگیانه ش له ههریمه کانداههن ، به لام دادگاکانی دارایی دادگای تییه لچونه وه یان نییه ، ته نیا دادگای بالای فیدرالی دارایی هه یه . به م جوړه ده بینین له وولاتی ئەلمانیای فیدرال له میانه ی په یوه ندی له گه ل ههریمه کاندای سیسته میکی دادوهری ههرمی له ئارادایه و دادگاکانی خوارو له ههریمه کاندان په یوه ندیان هه یه به دادگای سه روو له دهوڵه تی فیدرال.

لیره دا جیاوازییه کی ئاشکرا و روون له نیوان سیسته می دادوهری عێراقی و ههریمی کوردستان له گه ل سیسته می دادوهری ئەلمانیای و ههریمه کانی ده رکه ویته ، چونکه له ههریمی کوردستاندا دادگاکان هه یچ په یوه ندیان به دادگاکانی دهوڵه تی فیدرالی عێراقییه وه نیه ، ههرسی پله ی دادوهری له ههریمی کوردستاندا هه یه واته دادگاکانی به رایب و دادگاکانی تییه لچونه وه و دادگای پیداچونه وه ی ههریمی کوردستان ، که واته له کاتی کدا په یوه ندییه کی ههرمی له نیوان دادگای ههریمه کان و دادگاکانی دهوڵه تی ناوه ندی ئەلمانیادا هه یه ، به لام له ههریمی کوردستاندا سیسته میکی دادوهری ته واره سه ربه خو له سیسته می دادوهری عێراقدا هه یه . ته مه ش ته و ده گه یه نیته که سیسته می دادوهری عێراقی فیدرال

به سیستهمی دادوهری دوو لایهنی ولاته یه کگرتوووه کانی ئەمههریکا دهچیت و جیاوازه له سیستهمی دادوهری یه کلایه نییانه و ههرهمییانهی ئەلمانیای فیدرال. دووهم : له ولاتی ئەلمانیای فیدرالدا و له ههریمه کاندایه وهزارهتی داد سی دهزگا بهرپوه دهبات که ئەمانهن:

۱- دادگاگان، ۲- داواکاری گشتی، ۳- بهندیخانه کان.

به لām له عێراقی فیدرال و ههریمی کوردستاندا دهسه لاتی دادوهری سه به خوییه و جیا یه له وهزارهتی داد ، دادگاگان له عێراقدا له ژیر دهسه لاتی ئەنجومهنی بالای دهسه لاتی دادوهرین و له ههریمی کوردستانیش دادگاگان له ژیر دهسه لاتی ئەنجومهنی دادوهری ههریمی کوردستاندان.

ئهمه له لایه که لایه کی دیکه وهش وهزارهتی دادی ههریمی کوردستان ئهمه دام و دهزگایانه بهرپوه دهبات:-

۱- ئەنجومهنی شوورای ههریم.

۲- سه به رشتیاری دادی.

۳- داواکاری گشتی،

۴- فه مانگه دادییه کان (بهرپوه به رایه تی جیبه جیکردن و چاودیری ناکامه کان و فه مانگه کانی دادنوسی).

۵- فه مانگه کانی تو مارکردنی خانوبه ره.

لیردها جیاوازی و سه به خوییه ته وای سیستهمی دادوهری له عێراق و له ههریمی کوردستاندا له دهسه لاتی جیبه جی کردن بهرچاوده که ویت، به لām له ئەلمانیادا ههرچه نده دادگاگان له رووی کارکردنه وه سه به خۆن، به لām له ژیر دهسه لاتی جیبه جی کردن که وهزارهتی داد کارده کهن .

سییهم : له سیستهمی دادوهری ئەلمانیادا ئه وهی که تیینی ده کریت له دادگا ئاساییه کاندایه دادوهریک که دادگایه که بهرپوه دهبات ده توانیت کیشهی

شارستانی و کیشهی سزاییه سووکه کان (که تن) سهیریان بکان. واته له یهك دادگادا ههردوو کیشهی شارستانی و سزایی سووکه کان له لایهن یهك دادوهر سهیر ده کرین یه کلاده کرینه وه . به لآم له سیستمی دادوهری عێراقی و ههریمی کوردستاندا دادگای بهرایی تاییه تمه ند به کیشه شارستانییه کان و دادگای که تن تاییه تمه ند به کیشهی سزاییه سووکه کان (که تن)، که ههریهك لهو دوو جوړه دادگایه دا دادوهری تاییه تمه ندی خوێ هه یه، به تاییه ت له سه نته ری پارێزگاکانی، مه گهر له فه زاو ناحیه کان نه بی ت، که دادوهری دادگای بهرایی کاروباری دادگاکانی تریش وه کو دادگاکانی لی کۆ لینه وه و که تن و باری که سی راده په رینیت.

چوارهم: له سیستمی دادوهری ئەلمانیای فیدرالدا که سانیک وه کو دادوهر کار ده که ن و به شداری بریاردانی دادگا ده که ن دادوهری رسمی نیین، به لآم وه کو دادوهری شه ره فیانه به شداری له بریاردانی دادگا ده که ن، ئەو دادوهره شه رفیانه له لایهن خه لکی ناوچه که یانه وه هه لده به ژێردرین، به لآم له سیستمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا ئەم جوړه دادوهره شه ره فیانه له ئارادا نییه، چونکه جگه له دادوهر هه یچ که سیکی دیکه به شداری له ده رکردنی بریاری دادگا ناکات، جگه له وهی که له دادگای نیوجه وانان دوو ئەندام له گه ل سه روکی دادگا به شداری ده که ن له دادگایکردن و بریاردان، به لآم ئەم دوو ئەندامه ناویان دادوهرنیه، به لکو هه رته نیا ناویان ئەندامی دادگایه و که شه ره زاییان هه یه له بواری یاسایی و کاروباری نیوجه وانان ئەم دوو ئەندامه ش دادورنیه و هه ل نا به ژێردرین . به لکو ده ستنیشان ده کرین.

پینجه م: دادگاکانی کارگیرێ له عێراق و ههریمی کوردستان که سه ر به ئەنجومه نی شوورای ده وله و ئەنجومه نی شوورای ههریمن، تاییه تمه ندی سنوورداریان هه یه، چونکه هه ر ته نیا تاییه تمه ندن به سه یرکردنی تانوت لی تان

له برباره کارگێرییه کان و داواکانی ناسنامه و کیشه کانی باج و رسومات ، بهلام له ئەلمانیای فیدرالدا و له ههریمه کانی دا دادگایه کی تایبته به رسومات و باجه کان ههیه که دادگای داراییه ، بهلام دادگای کارگێری تایبته تهنده بهو کیشانهی که له نیوان دام و دهزگاکانی دهولتهت و خه لکدا رووده دهن به هه موو جوهره کانییه وه ، له بهر تهوه سنووری تایبته تهندی (تایبته کاری) دادگای کارگێری له ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانی دافراوانتره له تایبته تهندی دادگاکانی کارگێری له عێراق و ههریمی کوردستاندا.

شه شه م: له ههریمه کانی دهولتهتی ئەلمانیای فیدرالدا دادگایه کی دهستووری تایبته تهنده ههیه به چاودێریکردنی دهستووری بونی یاساکان ، بهلام له ههریمی کوردستاندا ئەم جوهره دادگایه تایبته تهنده نییه .

هه فته م: له سیستهمی دادوهری ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانییدا به شیک ههیه به ناو نیشانی بهشی خزمه ته کومه لایه تییه خو جیبیه کانی داد که چهند به شیک دیکه به خووه ده گریت ، وه کو بهشی راگرتنی جی به جیکردن (وقف التنفيذ) و بهشی یارمه تی دادوهری و بهشی چاودێری ره فتار . ئەم به شه دیاریکراوانه له سیستهمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا وه کو به شیک تایبته تکارو سه ره خوو کارا بوونیان نییه ، هه رچنده سیستهمی راگرتنی جیبه جیکردن و یارمه تی دادوهری و چاودێری ره فتار له سیستهمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا په یره وه ده کرین . هه روه ها له سیستهمی دادوهری ئەلمانیای فیدرال و ههریمه کانییدا به شیک دیکه ههیه ، که پیی ده گو تریت (بهشی کلتوری دادی)^(۱۰) که گرنگی به بواری چالاکییه کانی

(۱۰) راپورتی چالاکییه کانی دادگای تیهه له چونه وهی ههریمی ئیسن ، ته موزی ۲۰۰۹ ، ناماده کردنی ، سه رۆکی دادگا دکتوره مۆنیکا نه ندرتس ، دادوهر بیانکا بوکیانز ، دادوهر دکتور پیتهر فیلمان ، وه رگێرانی له زمانی ئەلمانییه وه : مافه روه ر به رهان عوسمان عملی . پروانه کتیبی

رۆشنیبری و کلتوری و هونهری له دادگاگان دهدات ، ئەم بەشەش له سیستمی دادوهری عێراق و ههریمی کوردستاندا نیه.

سه‌رچاوه‌کانی ئەم باسه

کتیب

- ١- د. حسن السید بسیونی، دور القضاء في المنازعة الإدارية، عالم الكتب، القاهرة، دون سنة نشر.
- ٢- د. محمد عمر مولود، الفدرالية و إمكانية تطبيقها في العراق، مؤسسة موكریانی للطباعة و النشر، اربیل ٢٠٠٠.
- ٣- د. منذر الشاوي، المسألة القومية و الحكم الذاتي في العراق، منشور في كتاب للمؤلف بعنوان تأملات، بغداد ٢٠٠٣.
- ٤- مشروع تطوير القانون في العراق ILDP، مؤشر الإصلاح القضائي للعراق-ملحق كردستان تشرین الاول-اکتوبر ٢٠٠٦، واشنطن دي سي ٢٠٠٦.
- ٥- د. سليمان محمد الطماوی، القضاء الإداري، الكتاب الاول ، دار الفكر العربي القاهرة، ١٩٩٦
- ٦- د. فاطمة السويسي، المنازعات الإدارية، المؤسسة الحديثة للكتاب طرابلس-لبنان ٢٠٠٤.

دووم سه‌ردانی شاندى مافه‌روه‌رانی كوردستان بۆ ولاتى ئەلمانای فيدرال ئەيلولى ٢٠٠٩ ، له‌بلاوكراوه‌كانى يه‌كيتى مافه‌روه‌رانی كوردستان -ده‌سته‌ى بالآ-(١١) ، هه‌ولير ٢٠١٠ ، لاپه‌ركانى ٤٥-٧١ بلاوكراوه‌ته‌وه‌.

۷- د. سعدون ناجی القشطینی، شرح احکام المرافعات، الجزء الاول، مطبعة المعارف - بغداد، ۱۹۷۶.

تیز

- عبدالرحمان سلیمان زیباری، السلطة القضائية في النظام الفدرالي العراقي، اطروحة دكتوراه، كلية القانون والسياسة بجامعة صلاح الدين، ۲۰۰۸.

سہردانی مہیدانی:

سہردانی مہیدانی لہ ماہوی ۷ / ۹ / ۲۰۰۹ تاوہ کو ۱۳ / ۹ / ۲۰۰۹ بۆ ئہ کادیمای داد Justizakademie لہ شاری ریکلینگ ہاوزن Recklinghausen، و دادگای تیہہ لچونہوی ہدیریمی ئیسن Landgericht Essen و دادگای بالای کارگیبری Das Landesverwaltungsgericht و دادگای دەستوری Landesverfassungsgericht ہدیریمی نۆردراین قیست فالن لہ شاری منستہر Münster و بہندیغانہی گیلزن کیرش Justizvollzugsanstalt in Gelsenkirchen، ہہروہا سہردانی داواکاری گشتی Oberstaatsanwaltschaft و وہزارہتی خیزان و کۆچبہران Ministerium für Generationen, Familie und Integration و وہزارہتی داد Justizministerium و بہرلہمانی ہدیریمی نۆردراین قیست فالن Landtag Nordrhein-Westfalens لہ شاری دۆسلدۆرف Düsseldorf.

راپۆرت

راپۆرتی چالاکییه کانی دادگای تێهه لچونهوهی ههریمی ئیسین ، ته موزی ۲۰۰۹ ،
ئاماده کردنی ، سه رۆکی دادگا دکتۆره مۆنیکا نه ندریس ، دادوهر بیانکا بووکیانز ،
دادوهر دکتۆر پیتهه رقیلمان ، وه رگیپانی له زمانی ئەلمانیه وه : برهان عوسمان عهلی .

یاساکان

- ۱- یاسای ریکخستنی دادوهری عێراقی ژماره ۱۶۰ سالی ۱۹۷۹ .
- ۲- یاسای ئۆتۆنۆمی ژماره ۳۳ سالی ۱۹۷۴ .
- ۳- یاسای خزمهتی شارستانی ژماره ۲۴ سالی ۱۹۶۰ .
- ۴- یاسای دووهمی هه موارکردنی یاسای نه نجومه نی شورای دهولهی عێراقی
ژماره ۱۰۶ سالی ۱۹۸۹ .
- ۵- یاسای وهزارهتی دادی ههریمی کوردستانی عێراق ژماره ۱۲ سالی ۱۹۹۲ .
- ۶- یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق ژماره ۱۴ سالی
۱۹۹۲ .
- ۷- یاسای دهسه لاتی دادوهری ههریمی کوردستانی عێراق ژماره ۲۳ سالی
۲۰۰۷ .
- ۸- یاسای نه نجومه نی شورای ههریمی کوردستان عێراق ژماره ۱۴ سالی ۲۰۰۸ .

پروژهی دهستوور

- ۱- پروژهی دهستووری ههریمی کوردستانی عێراق سالی ۲۰۰۶
- ۲- پروژهی دهستووری ههریمی کوردستانی عێراق سالی ۲۰۰۹

برپاری نیوده وله تی

- برپاری ژماره ۹۸۸ له ۵ نیسان ۱۹۹۱ نه نجومونی ناسایشی نیوده وله تی .

English Electronic Reference

1- The legal system at your fingertips1- Justice System of North Rhine-Westphalia

http://www.justiz.nrw.de/WebPortal_en/justice_system_nrw/index.php

2- Judiciary of Germany from Wikipedia, the free encyclopedia.

"http://en.wikipedia.org/wiki/Judiciary_of_Germany"

Categories: [Judicial system of Germany](#)

3 - Federal Administrative Court of Germany

http://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_law

4 - German Law in English.

<http://www.iuscomp.org/gla/literature/daad93/daad93-55.htm>

